

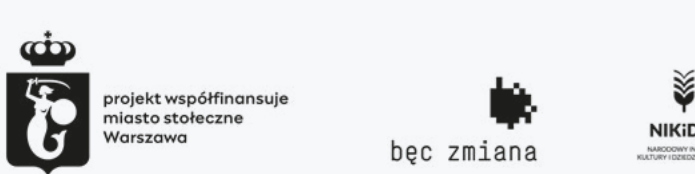
- 1** **Górcze** część dzielnicy Bemowo
- 2** **Choszczówka** część dzielnicy Białoleka
- 3** **Młociny** część dzielnicy Bielany
- 4** **Czerniaków** (dawniej Czerniakowo) część dzielnicy Mokotów
- 5** **Czyste** część dzielnicy Wola
- 6** **Kamionek** (dawniej Kamień, Kamion) część dzielnicy Praga-Południe
- 7** **Pelcowizna** część dzielnicy Praga-Północ
- 8** **Szmulowizna** (dawniej: Bojmurek, Bojnowek, Szmulowiszczyna, Szmulowizna, Szmulki), część dzielnicy Praga-Północ
- 9** **Kawęczyn** (dawniej Kawęczyno), część dzielnicy Rembertów
- 10** **Nowa Wieś** (dawniej Nowa Wieś Ujazdowska), część dzielnicy Śródmieście
- 11** **Powisłe** (dawniej Rybaki), część dzielnicy Śródmieście
- 12** **Bródno** część dzielnicy Targówek
- 13** **Skorosze** część dzielnicy Ursus
- 14** **Wyczółki** (dawniej: Wola Służwiecka, Wyczolkowo) część dzielnicy Ursynów
- 15** **Służew** (dawniej Służew Poduchowny, Służewo) część dzielnicy Mokotów
- 16** **Zerzeń** (dawniej Krusze, Rzizno, Zerzyn) część dzielnicy Wawer
- 17** **Miedzylesie** (dawniej Kaczkowo, Kaczy Dół) część dzielnicy Wawer
- 18** **Stara Miłosna** (dawniej Miłosina, Miłośnia, Miłośna, Miłosna) część dzielnicy Wesoła
- 19** **Kępa Zawadowska** (dawniej Kolonia Holendrów, Holendry na Kępie, Kępa Holenderska, Kolonia dawnych Holendrów) część dzielnicy Wilanów
- 20** **Powsin** (dawniej Powsino) część dzielnicy Wilanów
- 21** **Opacz Wielka** część dzielnicy Włochy
- 22** **Powązki** (dawniej Mostki), część dzielnicy Wola i Żoliborz
- 23** **Odołany** część dzielnicy Wola
- 24** **Marymont** część dzielnicy Żoliborz i Bielany

! **Opisy ponad 70 dawnych wsi znajdziesz na www.wsiewarszawy.pl**

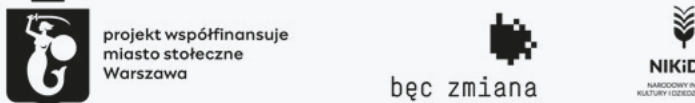
Wsie Warszawy

Ile było wsi w obecnych granicach administracyjnych Warszawy? Jak się nazywały i co po nich pozostało? Ślady wiejskiej zabudowy, pracy i życia są wciąż obecne i przeplatają się z miejską infrastrukturą. Chcemy je rozpoznać i się im przyjrzeć, w geście przypomnienia wiejskiej przeszłości stolicy.

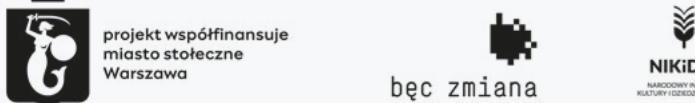
Celem projektu Wsie Warszawy jest stworzenie bazy uporządkowanej wiedzy o historii przestrzennej Warszawy, pokazującej jej różnorodność na wielu poziomach. Warszawa rozrastając się wchłaniała kolejne wsie i tereny wiejskie. W ich miejsce pojawiały się zurbanizowana tkanka wielkomiejska, ogromne osiedla mieszkaniowe, ulice i trasy szybkiego ruchu, dzielnice przemysłowe i biurowe. Chcemy nazwać te wsie, przywrócić je pamięci, a także ustymowić, jak historia roślin, zwierząt i ludzi, jest obecna w tożsamości miasta, jak wpływa na różnorodność poszczególnych miejsc na mapie Warszawy i na jej mieszkańców.

bęc zmiana

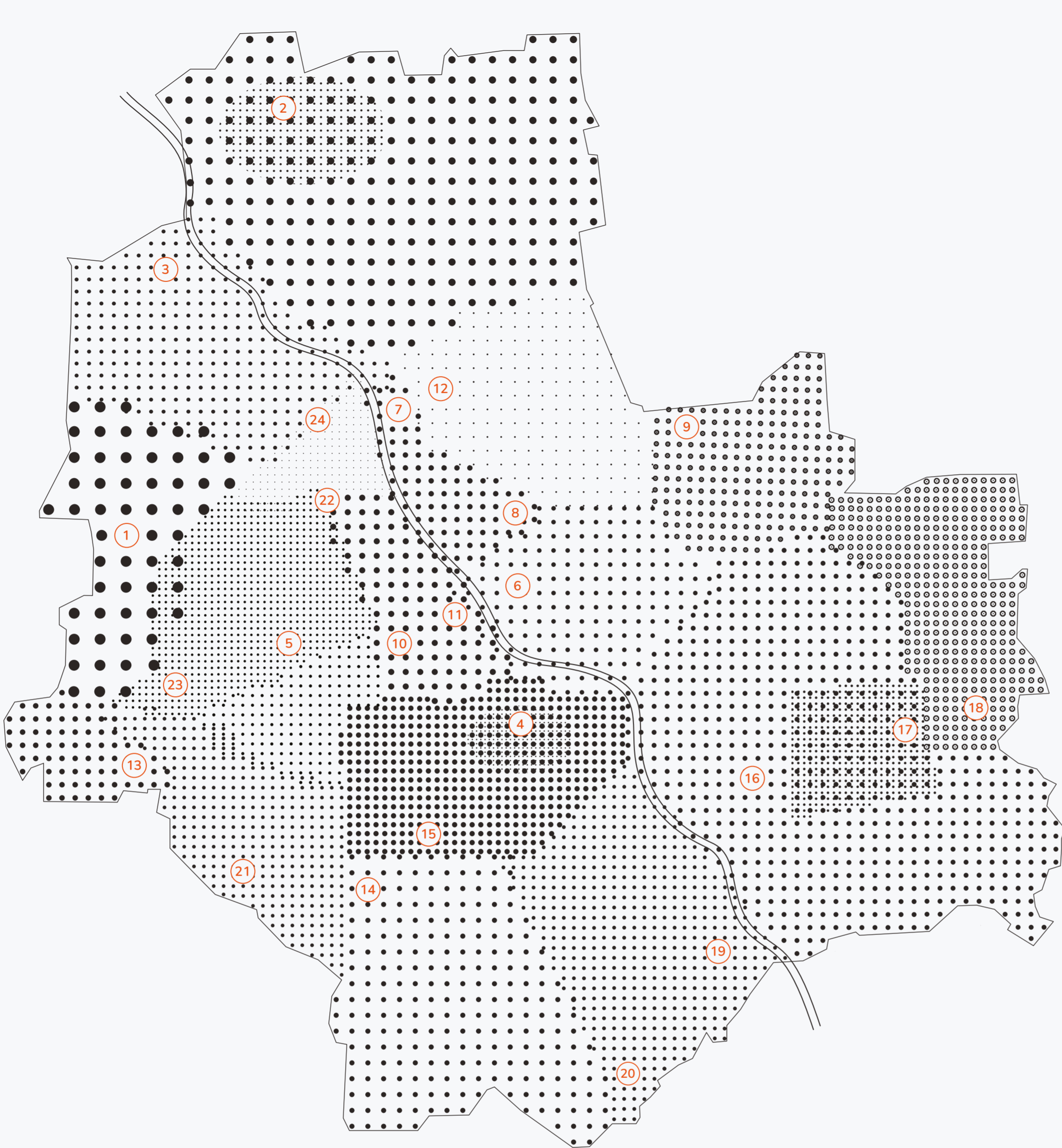
Fundacja działań i badań miejskich Puszka

Teksty opisujące dawne wsie, których wybór prezentujemy na mapie, przygotował **JERZY SZALYGIN** – etnograf, konserwator zabytków, muzealnik, działacz społecznych organizacji oraz fundacji zajmujących się ochroną zabytków w Polsce, prezes Fundacji Ochrony Wspólnego Dziedzictwa Kulturowego Terpa, rzeczoznawca Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków ds. oceny ochrony dóbr kultury i ochrony nieruchomych dóbr kultury, specjalista ds. dokumentacji i realizacji projektów i analiz badawczych i budowlano-konserwatorskich związanych z zabytkami.

www.wsiewarszawy.pl

Organizatorka: Fundacja Bęc Zmiana
Współprac: Narodowy Instytut Kultury i Dziedzictwa Wsi, Fundacja Puszka
Projekt współfinansuje m.st. Warszawa.

tu szkółkę drzew owocowych i krzewów ozdobnych oraz otwarty dla publiczności ogród spacerowy. Zorganizował on również czteroletnie kursy dla praktykantów, które ukończyło około stu ogrodników. Władze carskie zakazały mu jednak prowadzenia tej działalności. Niemniej za jego przykładem poszli inni, a w okolicy rozwinęła się prowadzona na wysokim poziomie produkcja sadowniczo-warzywnicza kierowana na rynek warszawski.
● Podobnie jak w innych osadach podwarszawskich, na potrzeby rozbudowującego się miasta, były zakładane liczne cegielnie i zakłady budowlane (z których największą była fabryka dachówek Bogumika Schneidera), po których pozostały ślady w postaci glinianek.
● W XIX w. Górcze weszły w skład gminy Młociny i liczyły 32 gospodarstwa. W tym czasie znaczną część gruntów wsi oraz folwark włączono do gminy Powązki.
● W 1933 r. uruchomiono linię tramwajową nr 20 łączącą Koło i Boernerowo. W 1951 r. Górcze zostały przyłączone do Warszawy.

2 Choszczówka

część dzielnicy Białoleka

Wieś Choszczówka powstała w pierwszej połowie XIX w. na wykarczowanym terenie leśnym. Po uruchomieniu nadwiślańskiej linii kolejowej stała się osadą letniskową należąca administracyjnie do gminy Jabłonna. W 1877 r. mieszkało w niej 58 osób, a w 1904-1961. Na początku XX w. w Choszczówce funkcjonowała nieduża fabryka stolarsko-budowlana, która była własnością T. Ciechanowskiego. W 1904 r. fabryka zatrudniała około 20 robotników. Produkowała ona głównie stoły i krzesła. Według spisu z 1921 r. Choszczówka dzieliła się na Choszczówkę Kolonię (9 budynków, 74 mieszkańców) i Choszczówkę Letnisko (21 budynków, 94 mieszkańców).
● Rozwój Choszczówki należy przypisać Franciszkowi Wodiczce, który jako sołtys w latach 1927–1933, zainicjował utworzenie Towarzystwa Przyjaciół Osiedla, Ochotniczej Straży Pożarnej i biblioteki. Podczas wojny obronnej w 1939 r. oraz w czasie zdobywania Warszawy w październiku 1944 r. (47 Armia Radziecka 1 Frontu Białoruskiego) w okolicznych lasach toczyły się walki, a znaczna część zabudowy uległa zniszczeniu lub uszkodzeniu. Niemniej w 1949 r. osada liczyła już 228 mieszkańców. W 1951 r. Choszczówkę przyłączono do Warszawy.

3 Młociny

część dzielnicy Bielany

Osada Młociny po raz pierwszy została wymieniona w źródłach w XIV w. Początkowo była wsią księżęcą. W 1367 r. oddawata dziesięcinę do kościoła w Zegrzu. W 1379 r. została nadana na 8 lat miastu Warszawa. W 1408 r. Janusz I Starszy, książę mazowiecki, nadał Piotrowi Pięłgrzymowi, wójtowi warszawskiemu, między innymi dochody z karczmy młocińskiej. W 1526 r., po wcieleniu Mazowsza do Korony jako królewszczyzny, weszła w skład starostwa warszawskiego. W XVI w. wydzielono część puszczy młocińskiej na zwierzyńiec (w tym żubry i tury). W 1565 r. wieś miała 9 włók (około 151 ha), 18 kmieci na półwłóczkach i jedną włokę mieszczaińską. W czasie wojen szwedzkich Młociny zostały zniszczone.
● W początkach XVIII w. Młociny wraz z Burakowem wydzielono ze starostwa warszawskiego jako osobną dzierżawę. Od 1748 r. dzierżawił je Henryk von Brühl, minister saski, który zbudował w rezydencję pałacową – Młociny, miejsce licznych dworskich festynów. W 1768 r. syn Henryka – Alojzy Fryderyk Brühl, starosta warszawski – zamienił dziedziczną część wsi Wielka Wola na Młociny i Buraków. W 1790 r. sprzedał on Młociny staroście brańskiemu Michałowi Hieronimowi Starzeńskiemu, który następnie wdzierżawił je bankowi Teppera. W 1789 r. było tu 16 domów. W 1794 r., podczas obłężenia Warszawy, Młociny w znacznej mierze zostały zniszczone. W 1827 r. we wsi stało już 27 domów i mieszkało 155 mieszkańców. W XIX w. Dobra Młocińskie zostały podzielone; w 1864 r. wieś liczyła 22 gospodarstwa, z około 150 ha gruntu, w 1877 r. miała 22 domy, 219 mieszkańców, folwark (7 domów i 110 mieszkańców), cegielnię (5 domów i 65 mieszkańców). Przed 1885 r. w Młocinach było około 100 domów i 800 mieszkańców. Ponadto znajdowała się tu warzelnia łójy i 2 karczmy, Willa pałacowa i około 10 ha gruntu należały do Stanisława Rotwanda, przemysłowca i finansisty, współzałożyciela (wspólnie z Hipolitem Wawelbergiem) Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. W 1904 r. w Młocinach było 45 domów i 465 mieszkańców.
● W 1907 r. Magistrat m. Warszawy zakupił w Młocinach tereny – Budek i Góry Łukowskie – na park podmiejski. W 1913 r. sprzedano znaczną część gruntu na kolonię zwaną Nową Warszawą. W latach 1914–1925 rozparcelowano grunty pod osadę „Warszawianka”. W 1934 r. przeniesiono przystań statków wiślanych z Bielana do Młocin, przez co w większym stopniu stały się miejscem niedzielnego wypoczynku. W 1946 r. Młociny-Wieś miały 554 mieszkańców, a Młociny-ogródnik warszawski (spadkobierca Zakładów Ogrodniczych C. Ulrich, istniejących od 1905 r.), który założył

1 Górcze

część dzielnicy Bemowo

Dawna wieś szlachecka w pobliżu Babic. W 1432 r. należała do Piotra Pięłgrzyna, którego syn Andrzej już w 1466 r. zwat się Górczewski. W latach 1494–1525 stanowiła własność Mikołaja Kazuba. W 1580 r. należała do rodu Zdziańskich. Liczyła 4 łany gruntu opodatkowanego (około 67 ha). W XVII w. stała się własnością Jana Szymanowskiego, skarbnika sochaczewskiego, który w Górcach założył folwark o powierzchni 2 łanów (około 33 ha). Po wojnach szwedzkich, w 1661 r., we wsi zachowały się tylko 4 domy. W XVIII w. osada stanowiła początkowo własność Malinowskiego, kapitana wojsk koronnych, potem Piotra Pawła Sapiehy, wojewody smoleńskiego. W 1827 r. wieś tworzyło 38 domów zasiedlonych przez 282 mieszkańców. W 1775 r. znajdowało się tu 19 domów włościańskich i 4 folwarczne. Wieś była usytuowana po obu stronach obecnej ulicy Górczewskiej. W 1827 r. stało przy niej 38 domów, które były zamieszkane przez 282 osoby. Folwark Górcze A – według opisu z 1867 r. – miał 516 mórg powierzchni, grunty orne i zagrody stanowiły 438 mórg, łąki 6 mórg, pastwiska 40 mórg, zarośla 10 mórg, nieużytki i place 22 morgi; wieś Górcze miała 29 osad, gruntu 81 mórg. Folwark Górcze B liczył około 500 mórg powierzchni.
● W 1877 r. w Górcach grunta nabył Krystian Jan Urlich, czołowy ogrodnik warszawski (spadkobierca Zakładów Ogrodniczych C. Ulrich, istniejących od 1905 r.), który założył

4 Czerniaków

(dawniej Czerniakowo) część dzielnicy Mokotów

Dawna wieś szlachecka była wzmiankowana w źródach już od 1381 r. W 1419 r. kupił ją podkomorz warszawski Hańcza Cedlic, pochodzący z Nowej Cerkwi na Śląsku, którego potomkowie przybrali nazwisko Czerniakowskich. W 1427 r. książę mazowiecki Janusz Starszy odbywał tu wyrok sądowe. W 1502 r. wieś zakupił Mikołaj Miłanowski z Milanowa (obecnie Wilanów). W drugiej połowie XVI w. znajdował się tu młyn wodny, a nad Jeziorem Czerniakowskim rozwijało się rybactwo. W początkach XVII w. Czerniaków stanowił własność wojewody mazowieckiego Andrzeja Górskiego. Około połowy XVII w. wieś została włączona do dóbr królewskich

Ujazdowa. W 1683 r. dobra Czerniaków uchwałą sejmu nadano marszałkowi wielkiemu koronnemu Stanisławowi Herakliuszowi Lubomirskiemu, który w latach 1687–1689 wznosił tu pałac z zabudowaniami folwarcznymi, kościół p.w. św. Antoniego Padewskiego, klasztor Bernardynów (1690–1694) oraz szpital (około 1700 r.) zbudowany według projektu Tylmana z Gameren. Po śmierci Lubomirskiego w 1702 r. dobra odziedziczyła jego córka Elżbieta Sieniawska. W latach 1720–1733 dzierżawił go August II, który urządził tu zabawy i uroczystości dworskie. W drugiej połowie XVIII w. Czerniaków był własnością Mostowskich, a w końcu stulecia dzierżawił go król Stanisław August Poniatowski. Obszar Czerniakowa stanowił jedno z ważnych źródeł zaopatrzenia Warszawy w produkty rolne, warzywa i owoce. Słynne były odpusty przy kościele czerniakowskim, które rokrocznie ściągaly liczne rzesze mieszkańców stolicy.
● Dobra czerniakowskie składały się z folwarku, wsi Czerniaków oraz wsi Sieierki, które zostały nabyte w drodze spadku w 1866 r. przez Wandę hrabinę Potocką za 150 tysięcy rubli. Ich powierzchnia wynosiła 844 morgi, w tym grunty orne i ogrody – 255 mórg, 334 morgi łąk, 84 morgi pastwisk, 42 morgi wód, 39 mórg lasu, płaców, a także 90 mórg nieużytków. Na ich terenie było również 5 budynków murowanych i 28 – drewnianych. Rolę uprawiano w systemie dwupolówki. W 1827 r. w Czerniakowie było 38 domów i 500 mieszkańców. Około 1880 r. wieś Czerniaków miała 45 zagród i 630 mórg powierzchni, natomiast wsi Sieierki liczyła 18 gospodarstw i 162 morgi gruntu. W tym czasie także przy drodze do Wilanowa (obecnie ulica Powsińska) powstał Fort im. Legionów Dąbrowskiego. W początkach XX w. wieś rozbudowała się w kierunku południowym. Po I wojnie światowej ośrodkiem tej dzielnicy były okolice fortu. Z Warszawy do Czerniakowa prowadziła droga wzdłuż Powiśla, zwana ulicą Czerniakowską, a tereny położone po obu stronach tej ulicy zaczęto potocznie nazywać Czerniakowem. Do Warszawy wieś została włączona w 1916 r.

5 Czyste

część dzielnicy Wola

Czyste to dawna wieś i gmina potożone za okopami, między Rogatkami Wolskimi i Jerozolimskimi. W 1428 r. pola, zwane Czystymi, wchodzące w skład wsi Wielka Wola, należały do rycerza Gotarda z Rakowa. W końcu XVIII w. część tej miejscowości nabył bankier Karol Schultz i założył za Rogatką Wolską rezydencję nazywaną Karolewem. Teren ten w XIX w. był miejscem zabaw ludności Warszawy. Około 1792 r. drugą część wsi nabyła rodzina Biernackich i rozpoczęła parcelację gruntów. W 1827 r. wieś liczyła 16 domów i 223 mieszkańców. W latach 1845–1848 wieś Czyste została przecięta linią Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. Jej południowa część weszła w skład przedmieścia Ochoty, a część północna – w skład przedmieścia Woli. Cegielnie, browary i olejarnia urządzona w dawnym dworze nadawały osadzie podmiejskiego charakteru. Około 1880 r. liczyła 462 posesje, 520 domów i około 8 tys. mieszkańców. Pierwsza część osady została włączona do Warszawy w 1912 r., pozostała – w 1916 r.

6 Kamionek

(dawniej Kamień, Kamion) część dzielnicy Praga-Południe

Dawna, nieistniejąca już wieś Kamień, oznaczana jeszcze na XVIII-wiecznych mapach okolic Warszawy, znajdowała się w miejscu, gdzie obecnie stoi Pomnik Budowy Szosy Brzeskiej, odsonięty w XIX w.
● W 1794 r. Szmulowizna została zniszczona w czasie szturm Pragi, podobnie jak w 1825 r. Pierwsze zapiski o osadzie pojawiły się już w XI w. (wedle dokumentu z 1065 r., wystawionego dla klasztoru w Mogilnie, tak zwanego fałszykatury mogileńskiego). W tym czasie była miejscem przepraw przez Wisłę w kierunku Solca. Od XII w. należała do biskupstwa płockiego i stanowiła ośrodek dóbr kamienieckich, w których skład wchodziły wsie: Goctaw, Godławek, Grochów i Kawęczyn. Biskupi w części zwanej Kamionem zabudowyli kościół i utworzyli prebendę (uposażenie duchownych niepołączone zaspasadniczo ze sprawowaniem obowiązków duszpasterskich). Według informacji z 1570 r. wieś kapituły płockiej: Grochowo, Kawęczyno, Goctaw i Kamion leżały w archidiecezjanie puttuskim. W kwietniu i maju 1573 r. na polach wsi odbyła się pierwsza wolna

elekcja króla Henryka Walezego. W 1580 r. areat uprawny wynosił 12 łanów ornych (ponad 200 ha) oraz 2 łany ogrodów (około 34 ha). Część gruntów dzierżawiła rodzina Baryczków, patrycjusz warszawskich. W 1591 r. kanonik płocki Stanisław Skarszewski założył w północno-wschodniej części Kamiona miasteczko Skaryszew. W połowie XVII w. wieś liczyła 8 łanów (około 134 ha), a nowo założony folwark miał powierzchnie 4 łanów (około 67 ha). Między 28 a 30 lipca 1656 r., podczas trzydniowej bitwy o Warszawę, Kamion został doszczętnie zniszczony przez Szwedów. W październiku 1773 r. na polach wsi odbyła się elekcja Augusta III. W 1780 r. Kamion wraz z innymi posiadłościami biskupstwa płockiego innymi król Stanisław August Poniatowski, a rok później podarował go swojemu bratankowi, Stanisławowi Poniatowskiemu, który w 1781 r. na terenie między Rogatkami Skaryszewa i wsi Grochów założył jurydykę – osadę obok miasta królewskiego, niepodlegającą władzom miejskim i miejskiemu sądownictwu. W 1790 r. w Kamionie, wzdłuż uregulowanej Drogi Grochowskiej (obecnie ulica Jana Zamoyskiego), było zabudowanych 59 posesji. W 1794 r., podczas szturm Pragi, większość ludności Kamionka została wymordowana przez wojska rosyjskie, a zabudowa całkowicie zniszczona. W 1795 r. jurydyka przeszła na skarb państwa, a na jej terenie powstał Kamionek.

7 Pelcowizna

część dzielnicy Praga-Północ

Dawna wieś i folwark Pelcowizna zostały założone około 1806 r. przez Pelca, właściciela folwarku Gołędziny, który wybudował karczmę, wokół której powstała kolonia i folwark. Około 1820 r. przez Pelcowiznę wytyczono Szosę Modlińską (dziś ulica Modlińska). W 1830 r. w Pelcowiznie było 13 domów, w tym kilka potożonych w pobliżu Wisły, należących do rodzin osadników holenderskich – mennonitów, mieszkających tam od momentu założenia osady, tj. początku XIX w. Należeli oni do zboru mennonickiego w dawnym Kazuniu Niemieckim (obecnie Nowy Kazuń). W 1886 r. teren osady został zajęty przez stację Praga kolej nadwiślańskiej. Przeprowadzenie przez Pelcowiznę linii kolejowej (w latach 1900-1956 znajdował się tu przystanek Pelcowizna, wraz z mijanką, kolejką wąskotorową Jabłonna – Karczew) i lokalizacja przemysłu pod koniec XIX w. i na początku XX doprowadziło do zmiany charakteru osady na typowo miejski. W historycznych granicach osiedla znajdował się też fort XIVA Pelcowizna Twierdzy Warszawa. Do dziś przetrwał wybudowany na Pelcowiznie kościół p.w. św. Jadwigi. Pelcowiznę włączono do Warszawy w 1916 r.
● W 1924 r. uzyskała połączenie tramwajowe z pozostałą częścią miasta. Rozbudowa linii kolejowych oraz stacji i przystanków kolejowych spowodowała, że Pelcowizna w dużej mierze zamieszkała była przez pracowników kolei oraz pracowników obsługujących pobliską stację kolejową Warszawa Praga. W 1931 r. Pelcowiznę zamieszkiwało 6703 mieszkańców. Po wojnie na terenie Pelcowizny otwarto w 1951 r. fabrykę samochodów osobowych, znaną jako FSO na Zeranin.

8 Szmulowizna

(dawniej: Bojmurek, Bojnowek, Szmulowiszczyna, Szmulowizna, Szmulki) część dzielnicy Praga-Północ

Nazwa osady Szmulowizna, założonej w końcu XVIII w., wywodzi się od imienia właściciela gruntu, żydowskiego kupca, bankiera, faktora, protegowanego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego – Szmula (Samuela) Jakubowicza Sonnenberga, zwanego Zbytkoworem (Zbitkawerem), protoplasty rodu Pragierów i Bergsonów. Zbytkowor na części gruntów Targówka, otrzymanych od króla w dzierżawę, założył folwark zwany Bojmurkiem (Bojnowkiem). Był on ponadto właścicielem rzeźni, magazynów mięsnych, garbarni, tartaków i cegielni. Oprócz tego dzierżał karczme, gorzelnie i browary, eksportował bydło i skóry oraz zajmował się spławianiem Wisłą drewna i zboża do Gdańska. Zarobek też znaczny miał na dostawach dla wojska rosyjskiego. Z czasem folwark wraz z okolicznymi terenami (wsią i karczmą) przyjął nazwę Szmulowizna. Nazwy tej, również w brzmieniu Szmulowiszczyna czy Szmulowizna, używano w XIX w.
● W 1794 r. Szmulowizna została zniszczona w czasie szturm Pragi, podobnie jak w 1825 r. Pierwsze zapiski o osadzie pojawiły się już w XI w. (wedle dokumentu z 1065 r., wystawionego dla klasztoru w Mogilnie, tak zwanego fałszykatury mogileńskiego). W tym czasie była miejscem przepraw przez Wisłę w kierunku Solca. Od XII w. należała do biskupstwa płockiego i stanowiła ośrodek dóbr kamienieckich, w których skład wchodziły wsie: Goctaw, Godławek, Grochów i Kawęczyn. Biskupi w części zwanej Kamionem zabudowyli kościół i utworzyli prebendę (uposażenie duchownych niepołączone zaspasadniczo ze sprawowaniem obowiązków duszpasterskich). Według informacji z 1570 r. wieś kapituły płockiej: Grochowo, Kawęczyno, Goctaw i Kamion leżały w archidiecezjanie puttuskim. W kwietniu i maju 1573 r. na polach wsi odbyła się pierwsza wolna

Kolej Nadwiślańska. W latach 1895–1897 przy ulicy Żłobkowskiej powstała Wytwórnia Wódek „Koneser”, w 1902 r. przy ulicy Siedleckiej – Fabryka Maszyn Precyzyjnych L. Nowiński (obecnie Fabryka Obrabiarek Precyzyjnych Avia S.A.). Szmulowina została włączona do Warszawy w 1889 r.

- 9

Kawęczyn (dawniej Kawęczyno) część dzielnicy **Rembertów**

Dawna wieś, powstała w XII w., z nadania książęcego wchodziła w skład dóbr Kamion należących do biskupów ptockich. W XVI w. Kawęczyn liczył 6 tanów włościarskich (około 100 ha) i 1 tan wójtośkich (17 ha). Wieś duchowna Kawieczyno w 1580 r. znajdowała się w powiecie warszawskim ziemi warszawskiej w województwie mazowieckim. Na przełomie XVI i XVII w. była częścią tak zwanego klucza skaryszewskiego należącego do kapituły plockiej, a po rozbiorach stała się własnością rządową i wchodziła w skład dóbr ekonomii warszawskiej. W 1811 r. mieszkało w niej 16 gospodarzy, z których 10 odrabiało pańszczyznę, 2 uprawiało ziemię tylko w polowie, a 4 płacilo czynsz (prócz tego było 8 chatupników). W osadzie była również zlokalizowana karczma i cegielnia. Wieś miała powierzchnię ponad 1953 morgi magdeburskie (około 500 ha). W 1827 r. Kawęczyn liczył 24 domy i 131 mieszkańców. U schyłku XIX w. wieś miała 34 domy, mieściła się w niej duża cegielnia oraz fabryka wyrobów z terakoty. W 1866 r. cegielnie i fabrykę połączono i przekształcono w Kawęczyńskie Zakłady Cegielniane Kazimierza Granzowa, całkowicie zniszczone dopiero podczas II wojny światowej. W 1905 r. we wsi było 51 gospodarstw, kuźnia, 5 sklepów i 1437 mieszkań. ●Wieś, w latach 1867–1939 należąca do gminy Wawer, w 1916 r. została włączona do Warszawy. W 1921 r. Kawęczyn liczył 416 mieszkańców, osada fabryczna Kawęczyn zaś – 563 mieszkańców.

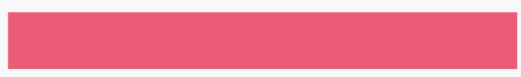

- 10

Nowa Wieś (dawniej Nowa Wieś Ujazdowska) część dzielnicy **Śródmieście**

Dawna osada rolnicza w obrębie założenia Ujazdowskiego, powstała w 1784 r. z inicjatywy Stanisława Augusta, po obu stronach alei Wolskiej (dziś ulica Nowowiejska), na odzinku od obecnego placu Zbawiciela do placu Politechniki. Stanowiła wzorcową osadę, zaprojektowaną przez Dominika Merliniego, dla włościan przesiedlonych ze wsi Ujazdów (przeznaczanej na ogród botaniczny i część Łazienek). Objęmoviała 12 gospodarstw, złączonych po dwa, w sześć bliźniaczych zespołów rozmieszczonych parzyście, po obu stronach ulicy. Każdy zespół bliźniaczy składał się z murowanego parterowego domu mieszkalnego, krytego dachówką oraz zabudowań gospodarczych. Tereny Nowej Wsi obejmowały 15 mórg (około 9 ha) ogrodów, między innymi ulicami: Marszałkowską, Śniadeckich, Polną i Mokotowską, oraz 6 wtóń i 9 mórg (około 106 ha) gruntów ornych, które w 1820 r. przeznaczone na stworzenie placu msztry dla kawalerii, dziś znane jako Pole Mokotowskie. Pozostałe grunty Nowej Wsi, po wykupieniu ich w 1847 r. przez włościan i odstąpieniu następnym właścicielom, zostały zajęte pod zabudowę mieszkalną i częściowo po stronie północnej ulicy Nowowiejskiej przez Schronisko Paralityków pod wezwaniem św. Rocha im. Hrabiego Sobarskich. Ostatnie relikty zabudowy osady zostały wyburzone w latach 30. XX w. Od nazwy osady wzięła swoją nazwę ulica Nowowiejska.

Strubiczów i Winkierów. Poniżej był port Starej Warszawy. W 1632 r. przy ulicy Rybaków wzniesiono drewniany kościół pw. Najświętszej Marii Panny. Już w połowie XVII w. na staro- i nowomiejским Powiślu znajdowało się około 90 zabudowanych parceli o charakterze typowo miejskim. Samo Powiśle, pomijając okres początkowy, zatraciło charakter osady wiejskiej w początkowym okresie swego istnienia.

- 12

część dzielnicy **Targówek**

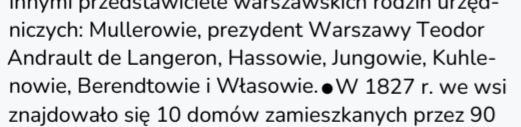
W okresie wczesnośredniowiecznym istniał tu gród zwany Starym Bródnem. Pierwsze wzmianki historyczne o wsi książęcej Bródno pochodzą z początku XV w., prawo chetmińskie miała ona już w 1433 r. W XVI w. Bródno stanowiło własność królewską. W 1570 r. miało powierzchnię 11 tanów odróższonych (około 185 ha) i 1 tan wójtośkich (około 17 ha) należących do mieszczan warszawskich. We wsi znajdowała się wówczas przydrożna karczma. W 1580 r. osadę dzierżawił starosta warszawski Bartłomiej Żalowski, tan wójtośkich użytkował mieszczanin warszawski Stanisław Długosz. W początku XVII w. we wsi założono folwark na 12 wótkach (ponad 200 ha), uprawianych systemem trópolowym. Wies liczyła wówczas 27 wół (około 454 ha), 50 kmiec (w tym 46 na półwótczkach i 4 na wótkach) oraz 11 komorników pracujących dla dworu. Ponadto znajdowały się tu 2 karczmy i 2 młyny. Przylegająca do wsi Puszcza Bródnowska była eksploatowana przez 12 bartników, z których każdy płacił 13 rączek warszawskich miodu. W okresie wojen szwedzkich, podczas trzydniowej bitwy o Warszawę, osada została doszczętnie spalona. Po potopie szwedzkim zaczęto jej odbudowę – w 1662 r. znajdowało się w niej tylko 6 domostw. Bródno po raz drugi ucierpiało podczas powstania kościuszkowskiego, kiedy wojska carskie natary od strony Żerania. Spalono wówczas wieś, aby zwiększyć pole ostrzału. W 1827 r. tworzyło ją 35 domów zasiedlonych przez 249 mieszkańców. Po raz trzeci osada ucierpiała podczas powstania listopadowego. Niszczona wielokrotnie zabudowa Bródna w 1875 r. została ograniczona przez wnie-sienie pasa przyfortecznego, przebiegającego przez wieś i wprowadzenie zakazu wznoszenia budynków murowanych. Przez dekadę Bródno było osiedłem zaniedbanym, bez urządzeń komunalnych, o nędznej zabudowie drewnianej. Około 1880 r. na terenie Bródna było 360 domów zamieszkałych przez 960 mieszkańców. W 1884 r. na części jej terenu założono cmentarz Bródnowski. W XIX w. na terenie byłych dóbr bródnowskich powstał folwark, Szpitala Św. Ducha oraz kilka nowych osiedli, między innymi Elsnerdów, Zacisze, Drewnica i Pustelnik. W 1916 r. część Bródna – Nowe Bródno – przyłączono do Warszawy; pozostała część w 1938 r. Po II wojnie światowej część starej zabudowy zlikwidowa-no – na jej miejscu powstał zespół 12 osiedli mieszkaniowych na około 100 tysięcy mieszkańców.

- 13

Skorosze część dzielnicy **Ursus**

Skorosze to dawna wieś, w XV w. należąca do rodu Łódów, granicząca z Opaczą Wielką, Soliśpami i Czechowicami. W 1528 r. miały 2 tany powierzchni (około 34 ha) ziemi ornej. Na jej terenie znajdował się młyn. W XVI w. część obszaru wsi należała do rodziny Nadarzyńskich. W XVII w. stanowiła własność Fałęckich, a w XVIII w. – komornika granicznego ptockiego Juliana Józefa Karczewskiego. W 1789 r. tworzyło ją 11 gospodarstw z zabudową rozplanowaną wzdłuż drogi, będącej zachodnim przedłużeniem dzisiejszej ulicy Serwituty. Na początku XIX w. Skorosze były w posiadaniu rodziny Sachockich. Później gospodarzły tu między innymi przedstawiciele warszawskich rodzin urzędniczych: Mullerowie, prezydent Warszawy Teodor Andrault de Langeron, Hassowie, Jungowie, Kuhlne-owie, Berendtowie i Własowie.●W 1827 r. we wsi znajdowało się 10 domów zamieszkałych przez 90 ludzi. Po 1886 r. na pograniczu Skoroszy, Soliśpów i Salomei zbudowano Fort V wewnętrznej linii fortów. Przed 1889 rokiem Skorosze były kolonią, liczyły 19 gospodarstw, 141 mieszkańców i 271 ha gruntu. Wieś miała szkole początkową, wiatrak i karczmę i należała do gminy Pruszków. Po 1918 r. zyskała na znaczeniu, stała się siedzibą gminy, w której skład wchodziła znaczna część dzisiejszej dzielnicy Ochota. W latach 1932–1933 inżynier Łucjusz Burdyński zbudował tu cegielnię, która działała do 1939 r. Skorosze, na skutek szybkiego rozwoju pobliskich Czechowic, w 1937 r. utraciły rangę siedziby gminy. W 1951 r. część terenów wsi włączono do Warszawy. W 1952 r. Skorosze (współp z Czechowicami, Szamotami, Gołkami i Grabkowem) weszły w skład nowo utworzonego miasteczka Czechowice, przemianowanego w 1954 r. na Ursus, w 1977 r. włączone w granice Warszawy, który w 2002 r. stał się jedną z 18 dzielnic Warszawy.

- 14

Wyczółki (dawniej Wola Sułzewska, Wyczółkowo) część dzielnicy **Ursynów**

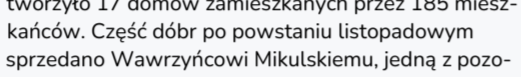
Wieś Wola Sułzewska powstała na początku XIV w. z woli wtaściciela dóbr sułzewskich. Najprawdopodobniej, w zamian za wykazowanie i osuszenie terenów leśnych przy Potoku Sułzewskim,

Wyczółki (dawniej Wola Sułzewska, Wyczółkowo) część dzielnicy **Ursynów**

Wieś Wola Sułzewska powstała na początku XIV w. z woli wtaściciela dóbr sułzewskich. Najprawdopodobniej, w zamian za wykazowanie i osuszenie terenów leśnych przy Potoku Sułzewskim,

mieszkańcy byli zwolnieni na jakiś czas z opłat na rzecz właściciela gruntów, a po zakończeniu okresu „wolniźny” byli zobowiązani uiszczać czynsz pieniężny lub płacić powinności w naturze. Zabudowana wsi rozciągały się wzdłuż południowej strony potoku, a po północnej sjaśadowały w budynkami dworskimi.●Poraz pierwszy nazwa wsi – Wola Sułzewska – została odnotowana w 1428 r. Wówczas to Piotr ze Sułzewa sprzedał 4 wtki wsi Pawłowi z Lachorzewa. Pozostałą część Woli Sułzewskiej wymienił na Odolaną należące do podczesgo warszawskiego Piotra Drożdza, dziedzica z komn (Łomianek). ●Pierwszy zapis określający wieś jako Wyczółki pochodzi z 1464 r., kiedy Marcin Drozd z Wyczółek, jako świadek Gotarda z Czachowic, wystąpił w sądzie. Kolejna wzmianka o wsi Wyczolkowo pochodzi z 1483 r. W 1508 r. ród Drożdżów sprzedał Wyczółki kasztelanowi Łuńskiemu i staroście warszawskiemu Marciniowi Mrokwoskiemu. Od tego momentu wieś wielokrotnie zmieniała właścicieli. Są nimi kolejno: Lelewski, Grot, Kłopotcy. Wieś była własnością szlachecką, w 1528 r. liczyła 6 tanów (około 100 ha), w 1580 r. – 4 tany. W XVIII w. stanowiła własność Wojciecha Grabowskiego, podczesgo warszawskiego, który na terenie dóbr Wyczółki założył wieś Grabów. Kolejny właściciel, Franciszek Grabowski, w 1787 r. odsprzedał wieś Wyczółki i Imielin swojej siostrze Justynie i jej mężowi Ignacemu Sokotowskiemu. W 1789 r. Wyczółki liczyły, łącznie z Grabowem, 35 domów. W początkach XIX w. stanowiła posiadłość kasztelana Feliksa Dołegi Kretkowskiego; od 1822 r. należała do hrabiego Izzydora Krasieńskiego i jego małżonki Barbary z Krasickich. W 1827 r. wieś tworzyło 17 domów zamieszkanych przez 185 mieszkańców. Część dóbr po powstaniu listopadowym sprzedano Wawrzyńcowi Mikulskiemu, jedną z pozostałych części wydzierżawiono Stanisławowi Suskiemu, rachmistrzowi Dyrekcji Generalnej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, kolejna – Wincentemu Janowi Korwin Krasieńskiemu, który w 1839 r. przystąpił z dobrami Wyczółki do Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. Kolejnym właścicielem dóbr Wyczółki od 1842 r. został hrabia Fryderyk Skarbek, szambelan królewski, który w 1860 r. wydzierżawił Antoniemu Laskowskiemu 30 mórg gruntu wraz z folwarkiem Wyczółki, pozostałe zaś części sprzedał hrabinie Marcie Grabowskiej oraz swojemu synowi hrabiemu Henrykowi Skarbkowi. W pierwszej połowie XIX w. w Wyczółkach wzniesiono drewniany dworek, dziś już niestniejący, otoczony parkiem angielskim. W 1892 r. na terenie dóbr Wyczółekistniało 7 kolonii na 52 morgach gruntu (około 30 ha), folwark Wyczółki-Grabowa na blisko 114 morgach (około 64 ha) oraz wieś Wyczółki z 25 gospodarstwami w 1892 r. w 1921 r. Kaczy Dół składał się z trzech osad: rolnej, fabrycznej i letniskowej, miał 122 budynki mieszkalne i 787 mieszkańców. W 1932 r. zmieniono nazwę na Wyczółysie. Przeniesiono tu z Kamionka część zakładów Szpańskiego (obecnie ZWAR). Podczas działań wojennych w 1944 r. miejscowość została mocno zniszczona. Międzyzysie zostało przyłączone do Warszawy w 1951 r.

- 17

(dawniej Kaczkowo, Kaczy Dół) część dzielnicy **Wawer**

Międzyzysie początkowo było wsią szlachecką, w XVI i XVII w. zwana Kaczkowem, od XVIII w. – Kaczym Dołem. Położona w pobliżu wsi Żerzeń, wśród sosnowych lasów. W 1827 r. liczyła 5 domostw i 26 mieszkańców. W 1877 r. tereny te przecięła linia kolejowa, w 1913 r. – kolejka dojazdowa, co przyspieszyło rozwój wsi. W początkach XX w. w osadzie powstała huta szkła i fabryka wyrobów żelaznych „Wawer”. W 1905 r. we wsi było 26 gospodarstw rolnych, fabryka zatrudniająca 212 robotników, 4 sklepy, w tym 278 mieszkańców. Uruchomienie konnego tramwaju w Wawra do Wiązowny, przez Kaczy Dół i Miłosne, spowodowało napływ letników. W 1921 r. Kaczy Dół składał się z trzech osad: rolnej, fabrycznej i letniskowej, miał 122 budynki mieszkalne i 787 mieszkańców. W 1932 r. zmieniono nazwę na Międzyzysie. Przeniesiono tu z Kamionka część zakładów Szpańskiego (obecnie ZWAR). Podczas działań wojennych w 1944 r. miejscowość została mocno zniszczona. Międzyzysie zostało przyłączone do Warszawy w 1951 r.

- 18

(dawniej Mitosina, Miłtośnia, Miłtośna, Mitosna) część dzielnicy **Wesoła**

Stara Miłosna, dawna wieś szlachecka, stanowi najwcześniej zasiedloną część Wesołej, której udokumentowana historia sięga XIV w. Najstarszy zapis nazwy ma postać Mitosina, późniejsze: Mitosnia, Miłtośna, aż po znaną ze współczesności Miłosnę (także Miłosną). Przez Miłosny wódt trakt, którym przeganiano stała bydła, a także wożono zaopatrzenie dla Warszawy. Przy trasie stały liczne karczmy oraz domy pocztowe (zajazdy). W pierwszej połowie XIX w. właścicielem dużej części ziem Miłosnej był książę Franciszek Ksawery Drucki Lubewki, ówczesny minister skarbu, który miał tu letni pałacik, zniszczony w trakcie powstania listopadowego. Następnie dobra Miłosnej przeszły w ręce Rychowskich. W 1827 r. wieś liczyła 15 domów i 123 mieszkańców. Przed 1885 rokiem dobra Miłosnej składały się z folwarków: Miłosna, Borków, Kaczydół i Żurawka, nomenklatur: Pochulanka, Janówek i Zakręt oraz wsi Zakręt o połowiej powierzchni 6397 mórg (ponad 3580 ha). Folwark Miłosna liczył 364 morgi gruntów ornych i ogrodów, 68 mórg łąk, 97 mórg pastwisk, 2 morgi wód, 1689 mórg lasu, 3482 morgi łąk, 70 mórg nieużytków i placów. Ponadto w osadach karczemnych i wczesniej dzierżawie znajdowały się 21 morgi. Ponadto Miłosna „posiada stacją drogi żelaznej warszawsko-terespolskiej, a w odległości 17 wiorst od Warszawy jest była stacja pocztowa przy drodze bitej”. Na przełomie XIX i XX w. dobra Miłosnej uległy parcelacji. ●Podczas I wojny światowej w 1915 r. wojska niemieckie przejęły rosyjską linię obrony, przebiegającą przez pasmo wzdym Staręj Miłosnej, gdzie stworzyły linię obronną zwaną Przyczółkiem Warszawskim. W latach międzywojennych Stara Miłosna, podobnie jak i cała okolica, stała się dobrze prosperującą miejscowością letniskową z uzdrowiskiem borowinowo-lasowe dla dzieci. Nasza Chata i lotniskiem szymbocowym. ●W okresie powojennym wsi Staręj Miłosnej nierozdzielnie łączą się z Wesołą, Stara Miłosna od 1952 r. wchodzi w skład dzielnicy Wesoła jako jedna z dzielnic powiatu miejsko-uzdrowskiego Otwock.

- 19

Kępa Zawadowska (dawniej Kolonia Holendrów, Holendry na Kępie, Kępa Holenderska, Kolonia dawnych Holendrów) część dzielnicy **Wilanów**

Kępa Zawadowska to dawna wieś utworzona przez kolonistów niemieckich na zalewowych terenach nieużytków

położonych w pobliżu folwarku i wsi Zawady (wzmiankowany już w 1528 r.), na gruntach należących do dóbr wilanowskich Potockich. Najwcześniejsza wzmianka o Kępie Zawadowskiej pochodzi z momentu zawarcia pierwszego kontraktu w 1819 r. w schyłkowym okresie kolonizacji na prawie holenderskim (olenderskim). Pierwsze siedliska i zabudowania mieszkalno-gospodarcze zaczęły powstawać od strony gruntów wsi Zawady oraz gruntów folwarcznych. Kolejne kontrakty z osadnikami zawarto w 1823, 1824 i 1832 r., kiedy to po raz pierwszy osadę określono jako Kępa Zawadowska. ●Wieś miała formę rzędkówi bagiennej. Większość działek we wsi miała kształt wydłużonego prostokąta usytuowanego prostopadłe do Wisły, choć zdarzały się też grunta o kształcie wieloboku. Poszczególne działki były połączone główną drogą biegnącą przez środek osady, wyciążoną w 1832 r. Istniały również dwie drogi o mniejszym znaczeniu – jedna wzdłuż pasa zarosli przy Wiśle, druga, w późniejszym czasie skasowana, wzdłuż rzeczki Wilanówki. Od tych dróg do poszczególnych siedlisk wycieczano drogą dojazdową. Budynki mieszkalno-gospodarcze stawiano najczęściej na podwyższeniu, na sztucznie usypanych pagórkach (terpach). Wzniesienia te nie były jednak na tyle wysokie, aby uchronić zabudowania przed zalaniem bardzo wysoką wodą. ●Gospodarstwa, korzystające z dobrej gleby, w początkowym okresie były nastawione praktycznie na produkcję zbożową i warzywniczą (między innymi ziemniaki), w późniejszym czasie również na hodowlę bydła (z mleka produkowano znakomite sery). Pomimo sąsiedztwa rzeki osadnicy nie mogli korzystać z bezpłatnego potoku wody. ●W latach 1824–1832 nieopadał wsi, tuż przy Suchej Trawie nad Wisłą, zbudowano karczmę, z której mogli korzystać również ludzie spławiający towary Wisłą. W 1834 r. koloniści własnoręcznie zbudowali szkółkę, z mieszkaniem nauczyciela, pełniącą jednocześnie funkcję zboru ewangelickiego. ●W 1905 r. osadę tworzyło 35 domów zamieszkałych przez 278 mieszkańców. Podczas I wojny światowej (w 1915 r.) cofające się wojska rosyjskie wysiedliły całą ludność osady do Rosji, a grunta wsi zostały wydzierżawione okolicznym gospodarzom – Polakom. Pierwsi z kolonistów zaczęli wracać w pierwszej połowie 1917 r. Dotychczasowi dzierżawcy bez żadnych zgryżoty oddawali grunta w ręce prawowitych właścicieli, którzy często dodatkowo korzystali z ich pomocy przy wznowieniu produkcji rolnej. ●W okresie II wojny światowej wielu z mieszkańców wsi wnioskowało w wpisanie ich na wolskieści. W latach 1942–1943 we wsi został zlokalizowany obóz pracy dla ludności żydowskiej. Więźniowie obozu (w 1942 r. około 400 osób) byli zatrudniani przy pracach wodno-melioracyjnych. W lipcu 1944 r., w związku z ofensywą Armii Czerwonej, wszyscy mieszkańcy Kępy Zawadowskiej zostali ewakuowani do Niemiec. ●Wieś została włączona do Warszawy w 1951 r. Ostatni zachowany w osadzie dom kolonistów został zrebrany w 1998 r.

- 20

Powisin (dawniej Powisno) część dzielnicy **Wilanów**

Powisin to dawna wieś położona w pradolinie Wisky, na nizinie nadrzecznej, stanowiąca konglomerat kilku jednostek osadniczych – trzech wsi: Powisna, Powisno Poduchownego i Powisna oraz dwóch folwarków: Powisna i Powsińska. ●Powisin był początkowo wsią szlachecką, w XIII w. stanowił własność wojewody częczyckiego Bogusza Miecławicza, z rodu Boliwów, który przed 1244 rokiem darował część dóbr powisińskich klasztorowi cystersów spod Włotawka, a w 1258 r. cały Powisin – biskupowi kujawskiemu, co zatwierdził książę mazowiecki i czerksi Ziemowit. W 1283 r. biskup kujawski Albertus przekazał majątek kasztelanowi wsiemiemu Mikołajowi z rodu Ciołków, w zamian za Szawtowiec w dekanacie gniewrowskim. W 1386 r. książę Janusz I Starszy nadał Powisinowi prawo chełmińskie. W 1398 r. dziedziczą wsi Elżbieta Ciołkowa, wdowa po Andrzeju Ciołku, chorążym plockim, wojewodzie mazowieckim, ufordunowa w Powsinie – za radą swoich synów, Wiganda, Andrzeja, Stanisława i Klemensa – drewniany kościół pw. św. Elżbiety, a na utrzymaniu plebanii wznaczyła pewien obszar roli. ●W 1580 r. Powisin obejmował blisko 10 tanów (około 170 ha). W XVI–XVII w. stanowił własność drobnoszlachecką Ciołków, Zdziarskich i Odrzywolskich. W 1677 r. powisińskie tereny nabył Jan Sobieski, co włączyło go do dóbr wilanowskich. W latach 1721–1723 poszczególne części Powisna należące do W. Dunin-Szpota, J. Dmoszyńskiego i W. Ciołka nabyła Elżbieta Helena Sieniawska. W 1725 r. ufundowała wsi osadę wybudowany według projektu Józefa Fontany. W 1775 r. Powisin liczył 40 gospodarstw, w 1789–1746 Powisnec miał 38 gospodarstw (w 1789 r. – 73 ha ziemi folwarskiej i 160 ziemi włościarskiej). W 1810 r. miejscowy proboszcz Jan Paweł Woronicz zainicjował powstanie szkoły parafialnej i parafialnego ośrodka pomocy. W 1827 r. w Powsinie znajdowała się

cegielnia, 47 domów i 439 mieszkańców, w Powsinie Poduchownym osada włościarska na gruntach poduchownych miała 53 morg powierzchni, Powisnek zaś miał 305 mieszkańców i 29 domów (w 1905 r. było tam 57 domów, 606 mieszkańców, 4 sklepy, w 1921 r. – 110 domów i 900 mieszkańców), 45 mórg ziemi dworskiej i 575 włościarskiej. W 1849 r. liczącą 49 gospodarstw wieś czynszowana. Po upadku powstania styczniowego w 1864 r.

dobra powsińskie uwłaszczono i przyłączono do gminy Wilanów. W 1887 r. Powsin miał już 675 mieszkańców, 795 mórg ziemi dworskiej i 675 mórg ziemi włościarskiej. ●W 1900 r. w Powsinie powstała tu stacja kolejki wąskotorowej do Piaseczna. W 1905 r. we wsi było 795domów, szkoła, kościół, zajazd, 2 kuźnie, 4 sklepy i 855 mieszkańców. W 1921 r. – folwark i 908 mieszkańców. W 1951 r. Powsin został przyłączony do Warszawy.

- 21

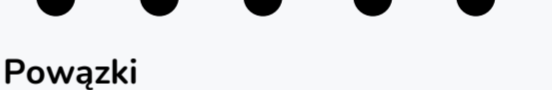
Opacz Wielka część dzielnicy **Włochy**

Opacz Wielka to dawna wieś szlachecka położona w pobliżu Raszyna, granicząca z Zatuskami i Rakowcem. Pierwsze wzmianki o niej pojawiają się w XV w., kiedy była zamieszkiwana przez szlachtę z rodu Prusów. W 1528 r. należała do Opackich (do których należały przyległe Fatery i Raszyn) i liczyła 6 tanów (ponad 100 ha). W XVIII w. stanowiła własność generała lejtnanta wojsk koronnych Arnolda Anastazego Byzewskiego, ostatniego adiutanta króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, pułkownika przedniej strazy wojsk koronnych, generała komenderującego w Dywizji Wielkopolskiej w 1792 r. W 1789 r. wieś liczyła 24 gospodarstwa. Na początku XIX w. stanowiła własność ekonomisty i prawnika, ministra skarbu w Królestwie Polskim Kajetana Dominika Kalinowskiego. W 1827 r. miała 12 domów i 141 mieszkańców. ●Dobra Opaczy Wielkiej składały się w 1874 r. z folwarków: Opaczy Wieka i Kazin oraz wsi: Opacz Wielka, Opacz Mała i Salomea. Powierzchnia dominium wynosiła 858 mórg (w 1883 r. utworzono jeszcze dwa folwarki o tej samej nazwie, mające 242 morg powierzchni, z 4 budynkami murowanymi i 12 drewnianymi). Przed 1886 r. Opacz Wielka liczyła 27 osad i 207 mórg powierzchni, zlokalizowanych wzdłuż obecnej ulicy Jutrzenki, Opacz Mała – 14 osad i 127 mórg powierzchni, Salomea (założona w północno-zachodniej części wsi Opacz Wielka, której nazwę nadano w czasie Salomei ze Zwołńskich Kalinowskiej, żony Kajetana Dominika) – 13 osad na 259 morgach gruntów. W XIX w. Opacz Wielka należała do gminy Pruszków, a po 1918 r. do gminy Skorosze. ●W 1932 r. wieś liczyła 29 gospodarstw. W latach 30. XX w. we wschodniej części wsi powstała kolonia z zabudowaniami wzdłuż obecnej ulicy Szyczkowej (w 1935 r. 40 gospodarstw). W 1934 r. Opacz Wielka weszła w skład gminy Okęcie, w 1951 r. została włączona do Warszawy.

- 22

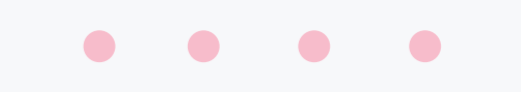
Powążki (dawniej Mostki) część dzielnicy **Zoliborz**

Powążki to dawna wieś książęca, potem królewska, w parafii Babec. Powstała w pobliżu rzeki Rudawka, w okolicy obecnego skrzyżowania ulicy Powążkowskiej z ulicą Elbląską. Wzmiankowana po raz pierwszy w 1368 r. jako „Mostki sive Powanskoy” „pośród wsi książęcych, których mieszkańcy mieli płacić dziesięć biskupowi poznańskiemu. Część wsi należała z nadania książęcego do Szpitala Św. Ducha przy kościele św. Marcina. Po wcieleniu Mazowsza do Korony, po 1526 r., osada wchodziła w skład starostwa warszawskiego. W 1565 r. w Powążkach było 15 gospodarstw chłopskich, gospodarujących na 8 łanach (około 134 ha), oraz 2 tany łąk (około 34 ha) zamieszkane przez 4 włościan. Wieś stanowiła pole walki podczas najazdu szwedzkiego (niszczona w latach 1655–1657). W 1770 r. część Powążek wydzierżawili Izabela i Adam Kazimierz Czartoryscy, którzy założyli tu pejzażowy park angielski. Sprawdzili oni również na teren Powążek mennonitów, osadników holenderskich (grunty i domy po nich, wraz z malowniczymi murowanymi wiatrakami, od lat 20. XIX w. nabywali młynarze pochodzenia niemieckiego, tacy jak rodzina Liebeltów; grunta te leżały po południowej stronie Powążkowskiej). ●Od 1789 r. Powążki, po przeniesieniu dworu Czartoryskich do Puław, utraciły własne znaczenie. W 1794 r. podczas oblężenia Warszawy park uległ zniszczeniu. W 1790 r., w pobliżu wsi, na terenach jurdyki Zszymanowskiej, oddano placec o długości 349 łokci i szerokości 178 łokci, by założyć cmentarz, na którym w latach 1792–1793 zbudowano kościół pw. św. Karola Boromeusza.

W 1798 r. wieś zaczęła sławic się park Kaskada, będący pod opieką Zgromadzenia Księży Marianów. U jego podnóża rozciąga się park Kaskady, będący uporzędkowanymi pozostałościami parku przypałacowego. ●W 1828 r. w Marymoncie powstały Zakłady Lniarskie (później przeniesione do Żyrardowa), które założył francuski inżynier i wynalazca Philippe de Girard. W 1830 r. założono również jedyną w Polsce fabrykę perkali. ●Okres budowy Twierdzy Warszawa również odcisnął się na wyglądzie Marymonty, a zwłaszcza zakaz wznoszenia budynków murowanych na przedpiersiu fortów i umocnień Twierdzy. Na Marymoncie Rosjanie ulokowali między innymi magazyny (na tyłach dawnego pałacu) oraz dzieło flankujące pośrednie Buraków – fort ziemny. Znajdowała się tu także chobrowia. ●W dniu 8 kwietnia 1916 r. generał-gubernator Hias Hartwig von Beseler wydał rozporządzenie włączające do Warszawy (od 1 kwietnia 1916 r.) między innymi Marymont, położony w tamtym czasie w gminie Młociny. W okresie międzywojennym Marymont z Warszawy połączyła zelektryfikowana linia tramwajowa, choć tramwajem trakcji konnej można było tu dojechać już od końca XIX w. Fakt ten stał się kamieniem milowym dla Marymonty, który przyspieszył jego rozwój w okresie powojennym, a zwłaszcza w ciągu ostatnich trzydziestu lat XX w.

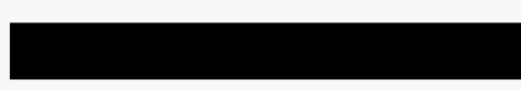
w tym 2325 ludności żydowskiej. W 1916 r. włączono je do Warszawy. W okresie międzywojennym na terenie miasteczka Powążki funkcjonowały liczne małe zakłady przemysłowe i hurtownie. Zaczęto również realizować miejskie inwestycje – utworzono nawierzchnie ulic, zamontowano oświetlenie przy ulicach: Powążkowskiej i Elbląskiej, w 1929 r. oddano do użytku budynek szkolny (projektu architekta Tadeusza Zielińskiego), który stał się miejscem lokalnej aktywności kulturalnej i sportowej.

- 23

Odolany część dzielnicy **Wola**

Dawna wieś szlachecka położona wzdłuż drogi do Btonia (ob. ul. Potczyńska), między byłymi wsiami Wielką Wólą, Włochami, Chrzanowem, Grotami i Górkami. Pierwsza wzmianka o osadzie pochodzi z 1418 r., od 1431 r. stanowiła własność dziekańów kolegiaty warszawskiej św. Jana. W 1528 r. Odolany miały 5 tanów (ok. 85 ha), w 1789 r. liczyły 18 gospodarstw. W 1580 r. była to wieś duchowna, położona w powiecie warszawskim ziemi warszawskiej, w województwie mazowieckim. W XIX w. podzielone zostały na: wieś, kolonie i folwark Jelonki. W 1818 r. w Odolanach osiedzono wywłaszczonych włościan ze wsi Ujazdów i Mokotów. W 1827 r. w Odolanach było 10 domów i 157 mieszkańców. Po 1883 r. na pograniczu Woli i Odolan zbudowano Fort Włochy, zajmując 35,4 ha. W 1886 r. była tu cegielnia, 167 mieszkańców, 17 mórg ziemi dworskiej i 400 mórg ziemi włościarskiej. Wieś należała wówczas do gminy Blizne. W latach 1901–1903 przez teren Odolan przeprowadzono torę kolejowe linii kaliskiej. W latach 1922–1929 na pograniczu Odolan i Włoch zbudowano stację postojową Szczęśliwice. Na początku lat 30-tych wzdłuż torów dawnej linii kaliskiej zbudowano stację rozrządową Włochy. ●Przyłączenie Odolan do Warszawy odbyło się dwuetapowo. W trakcie I wojny światowej, w okresie jej rozszerzenia w 1916 r. znaczna część obszaru Odolan została włączona do miasta, natomiast pozostała, zachodnią część (teren leżący w przybliżeniu na zachód od dzisiejszej ul. Przylec) przyłączono do Warszawy w 1951 r.

- 24

Marymont część dzielnicy **Zoliborz i Bielany**

Nazwa Marymont pochodzi z francuskiego wyrażenia Marie Mont, oznaczającego „góra Marii”. Na tym wzniesieniu w latach 1691–1696 architekt Tyłman z Gameraen, z inicjatywy Jana III Sobieskiego, wybudował pałacyk Marie Mont, pełniący jednocześnie funkcję pawilonu myśliwskiego dla króla, nazwany tak na cześć królewskiej małżonki Marii Kazimiey de La Grange d’Arquien, znaney jako Marysieńka. Wkrótce nazwę tę spolszczono na Marymont. Ten niewielki pałac był piętrową, centralnie położoną na planie kwadratu budowlą, rozciągającą się na wysokiej skarpie wsiłanej, nakrytą dachem namiotowym z ozdobną banią. W 1720 r. rezydencje od Konstanteego Sobieskiego odkupił August II Mocny, który